

اصول اساسی اکوتوریسم

همان‌طور که گفته شد به‌طور خلاصه اکوتوریسم چیزی نیست جز حفظ و نگهداری از محیط زیست، جوامع بومی و سفر مسئولانه با هدف ایجاد پایداری در زیست‌بوم. کسانی که می‌خواهند در زمینه بوم گردی مشارکت و فعالیت داشته باشند می‌بایست اصول زیر را به‌عنوان اصول اساسی و پایه این نوع خاص از گردشگری در فعالیت‌های خود اتخاذ کنند:

- ایجاد آگاهی فرهنگی و زیست‌محیطی و ترویج فرهنگ احترام به طبیعت و مردم بومی
- به حداقل رساندن آسیب‌های فیزیکی، اجتماعی، رفتاری و روانی در طول مسافرت
- فراهم کردن تجربه مثبت و لذت‌بخش از سفر هم برای بازدیدکننده و هم برای افراد محلی
- ایجاد منافع مستقیم مالی برای حفظ و حراست از زیست‌بوم
- ارائه و تلاش در ایجاد تجربه به‌یادماندنی برای مسافران به‌گونه‌ای که آنها را نسبت به منطقه میزبان دلسوز و حساس کرده و به اوضاع اجتماعی، آب‌وهوایی، زیست‌محیطی و سیاسی آن منطقه اهمیت دهند
- طراحی و ساخت امکانات سازگار با طبیعت و فرهنگ منطقه با کمترین آسیب ممکن به اکوسیستم بومی
- آموزش قوانین و باورهای معنوی مردم محلی به گردشگران و ایجاد همکاری و مشارکت بین گردشگران و جوامع محلی با هدف توانمندسازی فردی و گروهی

پرداخت مابه‌ازاء خدمات اکوتوریستی

باید محاسبه شود که اکوتوریسم چه می‌دهد و چه می‌ستاند. آیا آنچه از آن عاید می‌شود بر هزینه‌های آبی و آبی آن بیشتر خواهد بود؟ آیا منافع آبی و کوتاه‌مدت آن به خسارت آبی و بلندمدت این صنعت می‌ارزد؟ چگونه می‌توان اکوتوریسم را با پایداری طبیعت عجین کرد؟ در این راستا بهترین راهکار شامل توجه به ظرفیت تحمل نواحی اکوتوریستی، مشارکت مردمی، ضرورت اتخاذ نگرش سیستمی و تخصیص اعتبار برای محافظت از طبیعت خواهد بود. این مهم در بسیاری از کشورها از طریق طرح‌های پرداخت مابه‌ازاء خدمات اکوسیستمی صورت می‌گیرد. این طرح بر مبنای تمایل به پرداخت افراد و مؤسسات می‌باشد. در ابتدا این خدمات ارزشگذاری شده و در گام بعدی مکانیسم مناسب پرداخت آن از سوی ذینفعان به فراهم‌کنندگان این خدمات طراحی می‌شود.

توریست‌ها و برگزارکنندگان تور یکی از ذینفعان اصلی خدمات اکوسیستم هستند. اولین گام در اجرای طرح پرداخت خدمات مابه‌ازاء اکوسیستم، شناسایی ذینفعان خدمات اکوتوریسمی می‌باشد که دو گروه را شامل می‌شود: نهادهای تجاری و توریست‌های انفرادی. این دو گروه به روش‌های مختلفی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از طبیعت بهره می‌برند. نهادهای تجاری به‌صورت مستقیم بهره اقتصادی و اقتصادی می‌برند درحالی‌که گروه دوم با لذت‌بردن از طبیعت از خدمات اکوسیستم بهره می‌برند (شکل ۲).

شکل ۲: ارتباط توریسم و طرح پرداخت به ازاء خدمات اکوتوریسم

پرداخت به ازاء این خدمات، نیاز به پرداخت برای جبران آسیب بعد از تخریب طبیعت را به حداقل می‌رساند و آینده کسب‌وکار با بهره‌گیری از محیط زیست را بهبود می‌بخشد و حفظ این کسب‌وکار وابسته به حفظ این خدمات است.

مدیریت بهتر که شامل اجرای بهتر، نظارت و ارزیابی فعالیت‌های اکوتوریسم است کلید موفقیت در اکوتوریسم می‌باشد. به‌طور خاص، ضرورت دارد یک سیستم ایجاد شود تا تمام جنبه‌های اکوتوریسم را در نظر بگیرد. به این ترتیب، مطالعات علمی بیشتر مربوط به تنوع زیستی پارک‌ها، زیستگاه‌ها و اختلال در آن، ظرفیت پذیرش اکوسیستم موردنظر، آلودگی، بازدید و سایر مسائل مشابه، باید انجام شود. همچنین مطالعات مشابه در ارتباط با تولید درآمد و فعالیت‌های توسعه اقتصادی حاصل از اکوتوریسم نیز باید به صورت منظم انجام شود تا تعیین شود که آیا رشد اقتصادی محلی در حال وقوع است یا خیر. به همین ترتیب، دولت، با همکاری سازمان‌های دولتی و غیردولتی مختلف، باید مسائل مربوط به تأثیر اکوتوریسم بر شیوه‌های فرهنگی و شیوه زندگی جوامع محلی به‌منظور ارزیابی و پیشگیری از هرگونه عواقب منفی تعیین کند.

پروژه مدیریت چندمنظوره جنگل‌های هیرکانی
جوامع توانمند، جنگل‌های پایدار، میراث جهانی

چالوس، میدان معلم، معاونت امور جنگل سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، دفتر پروژه مدیریت چندمنظوره جنگل‌های هیرکانی
تلفکس: ۰۱۱-۵۲۲۲۸۲۴
ایمیل: info@chfp.ir
وب سایت: www.chfp.ir

پروژه مدیریت چندمنظوره جنگل‌های هیرکانی

جوامع توانمند، جنگل‌های پایدار، میراث جهانی

ECO TOURISM

اکوتوریسم یا طبیعت گردی

اکوتوریسم یا طبیعت گردی

اکوتوریسم یا طبیعت گردی گونه‌ای از گردشگری است که در آن گردشگران به مناطق طبیعی همچون کوه، جنگل، دریا و ... سفر می‌کنند و به دیدار از زیست بوم (محیط زیست) و طبیعت زنده می‌پردازند. همچنین، بنابر تعریف جامعه بین‌المللی اکوتوریسم در سال ۲۰۱۵ بوم گردی یا اکوتوریسم سفری است مسئولانه به جاذبه‌های طبیعی برای لذت بردن، ادراک و قدر طبیعت را دانستن، به گونه‌ای که نسبت به حفظ طبیعی که در آن حضور می‌یابد خود را مسئول بداند.

طبیعت گردی در ایران

بسیاری از کشورهای جهان از اکوتوریسم درآمدهای هنگفتی کسب می‌کنند اما طبیعت‌گردی در ایران به دلیل عدم رعایت فرهنگ حفظ محیط‌زیست از سوی برخی از طبیعت‌گردان با خسارت‌های جبران‌ناپذیری به طبیعت همراه بوده است.

ایران سرشار از ظرفیت‌های طبیعی گردشگری تحت عنوان جنگل، تالاب، آبشار و چشمه در مکان‌های مختلف می‌باشد که می‌توانند کمک شایانی به اقتصاد کشور کرده و تحولی را در وضعیت اقتصادی و معیشتی جوامع محلی ایجاد کند، بنابراین آشکار است که اکوتوریسم تأثیرات مثبت بزرگ و کوچک بر محیط‌زیست و اقتصاد کشور دارد و می‌تواند اقتصاد کشور را ارتقا دهد. اما به دلیل عدم برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح، گردشگری در طبیعت با تخریب همراه شده است، به این صورت که رقابت بین جامعه محلی با شرکت‌ها و نهادهایی که در حوزه گردشگری فعالند، موجب افزایش تخریب شده است، به گونه‌ای که کمترین تعامل بین جوامع محلی، نهادهای دولتی و غیردولتی مسئول و متولی در حوزه گردشگری وجود دارد.

اثرات مثبت و منفی صنعت اکوتوریسم بر طبیعت

گردشگری یکی از سریع‌ترین صنایع رو به رشد در جهان و همچنین یکی از منابع اصلی درآمد و اشتغال برای کشورهای در حال توسعه است و به‌طور فزاینده‌ای بر محیط طبیعی تمرکز دارد. با این حال، گردشگری یک فعالیت دو طرفه است که این پتانسیل را دارد تا به موفقیت مثبت در دستیابی به دستاوردهای اجتماعی و اقتصادی کمک کند، اما در عین حال رشد سریع و گاهی اوقات کنترل نشده می‌تواند علت اصلی تخریب محیط‌زیست و از دست دادن هویت محلی و فرهنگ‌های سنتی باشد. منابع زیست‌محیطی و فیزیکی در واقع دارایی‌هایی هستند که گردشگران را جذب می‌کنند. با این حال، تنش ناشی از فعالیت‌های گردشگری بر اکوسیستم‌های شکننده و استفاده بیش از ظرفیت اکوسیستم می‌تواند موجب تسریع و تشدید تخریب آنها شود. ریختن زباله‌هایی همچون ظروف پلاستیکی که غیرقابل تجزیه هستند و برای صدها سال تجزیه نشده در طبیعت باقی می‌مانند، به مرور اتمسفر، زمین و آب را آلوده می‌کنند. همچنین بوته‌کشی،

بریدن شاخ و برگ درختان برای روشن کردن آتش، برپا کردن آتش در کنار درختان و خاموش نکردن آتش پس از استفاده هم مشکلاتی برای منابع طبیعی و محیط‌زیست ایجاد کرده است. استفاده مکرر از یک مسیر برای پیاده‌روی موجب تخریب خاک و پوشش گیاهی مسیر می‌شود. بنابراین ضرورت دارد که انتخاب مسیر در فصول مختلف و تعداد استفاده از آن مسیر مدیریت شود و بهره‌برداری مناسبی صورت گیرد. علاوه بر این، صنعت گردشگری از طریق ساخت و نگهداری زیرساخت‌ها بر کمیت و کیفیت آب، حیات وحش و تنوع زیستی و به‌طور کلی خدمات اکوسیستم‌های طبیعی تأثیر می‌گذارد. به‌عنوان مثال تأثیرات زیرساخت‌های گردشگری می‌تواند به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم دامنه مهاجرتی و زیستگاه حیات وحش را محدود کند.

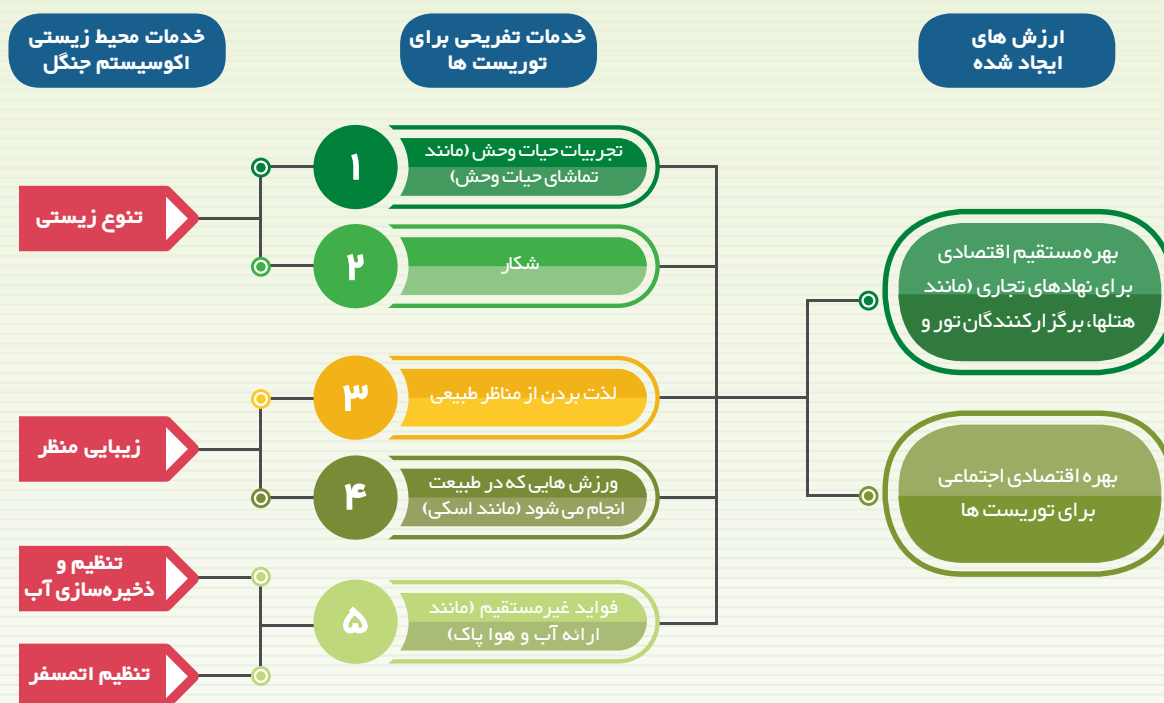
موارد فوق تنها تعداد محدودی از اثرات منفی ناشی از گردشگری غیرمسئولانه است. بنابر این به‌طور کلی می‌توان گفت فشار بیش از حد انسان روی اکوسیستم‌های طبیعی پدیده‌های زیانباری را موجب می‌شوند که زمینه تخریب محیط توسط انسان را به اشکال مختلف در سطوح گسترده فراهم می‌کنند. از طرف دیگر اکوتوریسم می‌تواند فواید بسیار زیادی در سطح ملی و محلی به‌دنبال داشته باشد. اکوتوریسم با گذشت زمان تبدیل به یکی از توجیهات اصلی برای حفاظت از مناطق طبیعی در منطقه می‌شود. اکوتوریسم علاوه بر اجرای وظایف خود در زمینه ترویج پایداری زیست‌محیطی، توسعه اقتصادی قابل توجهی هم در سطح ملی و هم در سطح محلی ایجاد خواهد کرد. در نتیجه، بازدیدکنندگان طبیعت، با استفاده نادرست یا بیش از حد از جاذبه‌های طبیعی می‌توانند محیط زیست طبیعی را در معرض خطر ات شدیدتر قرار دهند. در کنار آن کاربری اصولی و متناسب با توان محیط در کنار اعمال ضوابط و قوانین دولتی و تلاش در راستای آموزش و ایجاد حساسیت نسبت به اکوسیستم‌های طبیعی می‌تواند به اثرات مثبت طولانی‌مدت در طبیعت و گردشگران منتج گردد.

اکوتوریسم پایدار

به گفته کارشناسان، فقدان فرهنگ مناسب طبیعت‌گردی، از بین رفتن چشم‌اندازهای زیبای طبیعی و مرگ محیط‌زیست را به‌دنبال دارد. توسعه صنعت اکوتوریسم بدون فرهنگ‌سازی جهت برقراری ارتباط سالم با محیط‌زیست و حفظ آن، منجر به نابودی طبیعت می‌شود. آنچه در زمینه اکوتوریسم از درجه اهمیت بسیار برخوردار است، توجه به حفظ صنعت اکوتوریسم پایدار در کنار بهره‌بردن از اکوتوریسم از جنبه گردشگری آن با حفظ محیط‌زیستی سالم و پایدار است. در توسعه اکوتوریسم با برنامه‌ریزی صحیح و کنترل اقتصادی و فرهنگی ضمن اینکه خسارت به طبیعت به حداقل می‌رسد، پایداری اکوسیستم نیز تضمین و منافع اقتصادی سرشار و اشتغال نیز حاصل می‌شود.

اکوسیستم‌های طبیعی از جمله جنگل خدمات اکوتوریسمی مختلفی را ارائه می‌دهند که در نهایت افراد به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم از آن بهره می‌برند (شکل ۱). تحقق مزایای اکوتوریسم، مستلزم تدوین راهبردهای کارآمد و برنامه‌ریزی صحیح است که براساس آن اقدامات حفاظتی انجام شده و به مدیریت پایدار این منابع منجر گردد؛ مزایای اکوتوریسم، به‌طور کلی به گستره و ابعاد گردشگری، مساحت کل کشور و بخش‌های مرتبط اقتصادی بستگی دارد؛ به‌علاوه، اکوتوریست‌ها، بیش از سایر گردشگران، پذیرای شرایط متفاوت از میهن خود هستند و شرایط متفاوت تنها با حفظ طبیعت و جلوگیری از تخریب آن امکان‌پذیر است. وقتی گردشگر از طبیعت برمی‌گردد فقط باید ردپای او در طبیعت به‌جا مانده باشد، اما در ایران انواع ردهای تخریب در طبیعت از رهاسازی زباله گرفته تا تخریب پوشش گیاهی، منابع آب و خاک و انواع آلودگی دیده می‌شود.

شکل ۱: نمونه ای از طرح شماتیک مفهوم ارزش های خدمات اکوسیستم جنگلی (موارد نام برده شده جامع نیست و تنها به تعدادی از این خدمات اشاره شده است)

رعایت ملاحظات زیست‌محیطی و توجه به مباحث آموزشی از نکات حائز اهمیت در توسعه طبیعت‌گردی و جلوگیری از آسیب‌رسانی به مناطق طبیعی است. برای جلوگیری از تخریب طبیعت باید ورود گردشگران به مناطق طبیعی با اعمال محدودیت زمانی و محدودیت راه‌ها همراه باشد و لزوم ارائه مجوز ورود به مناطق طبیعی و لزوم بازگرداندن زباله‌ها از این مناطق مورد توجه جدی قرار گیرد.

در بحث گردشگری چند گروه مخاطب وجود دارد که باید منافعشان تأمین شود. اگر منافع یک گروه فدای گروه‌های دیگر شود در نهایت نمی‌توان به بهره‌برداری پایدار رسید. این گروه‌ها می‌توانند شامل جوامع محلی، دستگاه‌های متولی، تشکلات غیردولتی فعال و تورهای گردشگری باشند. اما گروهی که در این میان کمتر موردتوجه قرار گرفته و منافع آن به‌شدت در خطر است خود طبیعت است. در شرایطی می‌توان به بهره‌برداری پایدار رسید که صادقانه و منصفانه منافع حاصل از گردشگری بین همه گروه‌ها توزیع شود. اگر این اتفاق بیفتد و منفعت عادلانه تقسیم شود، می‌توان امیدوار بود که بهره‌برداری پایدار از خدمات طبیعی صورت گرفته و گردشگری نه تنها منجر به تخریب عرصه‌های طبیعی کشور نمی‌شود، بلکه باعث ایجاد درآمد شده و به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش فقر و معیشت‌های جایگزین در بین جوامع ملی و بومی مطرح شود.

